

2014-2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ 09.4.2-ESFA-V-715 priemonės projekto „Bendrojo ugdymo mokytojų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų tobulinimas“

REKOMENDACIJOS DĖL ATNAUJINTŲ BENDRŲJŲ PROGRAMŲ PRITAIKYMO MOKYMO SI SUNKUMŲ TURINTIEMS MOKINIAMS

Rekomendacijas rengė specialioji pedagogė metodininkė Jūratė Savaikaitienė ir specialioji pedagogė metodininkė Edita Šukienė

SUNKUMŲ APIBŪDINIMAS: PAGRINDINIAI POŽYMIAI IR JŲ RAIŠKA

Mokinių, turinčių mokymosi sunkumų grupei priskiriami mokiniai, besimokantys ne gimtąja kalba ar gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje aplinkoje, turintys sulėtėjusią raidą, turintys sveikatos problemų, patiriantys nepalankių aplinkos veiksnių įtaką, patiriantys emocinę krizę, nerealizuojantys ypatingų gabumų. Specialieji ugdymosi poreikiai dėl mokymosi sunkumų gali atsirasti bet kuriame mokymosi etape. Jie gali būti laikini, jei asmens specialieji ugdymosi poreikiai tenkinami, laiku suteikiant reikalingą psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir/ar specialiąją pagalbą.

Besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje aplinkoje

Sunku įsisavinti Bendrojo ugdymo programas, kai vaikas mokomas ne gimtąja kalba, kurios jis nemoka taip kaip gimtosios, arba daugiau nei pusę metų asmuo mokėsi kitoje šalyje ne gimtąja kalba pagal kitą programą, arba kai girdintis vaikas auga kurčiųjų šeimoje ir tėvų (globėjų, rūpintojų) gimtoji kalba yra gestų kalba.

Sulėtėjusi raida

Mokymosi sunkumai išryškėja iki 7-8 metų amžiaus ir pasireiškia raidos atsilikimu nuo bendraamžių bent vienoje iš sričių: pažintinės, motorikos, komunikacijos, savarankiškumo, socialinės ir emocinės raidos. Vaiko raida vienoje ar keliuose srityse gali būti panaši į keleriais metais jaunesnio vaiko raidą. Bendrojo ugdymo mokykloje sunkumai gali būti konstatuojami pradinio ugdymo pirmojo koncentro mokiniams (1-2 klasės). Sulėtėjusios raidos priežastys gali būti vidinės (įgimti ar įgyti sutrikimai, trikdančios vaiko raidą), išorinės (raidai nepalankūs aplinkos veiksniai) arba vidinės ir išorinės kartu. Mokinių

gebėjimai ir patiriami mokymosi sunkumai gali būti labai individualūs ir skirtingi. Tai priklauso nuo to, kuriose ir keliose raidos srityse ir kaip stipriai raida yra sulėtėjusi.

Sveikatos problemos

Mokiniui, patiriančiam mokymosi sunkumų dėl sveikatos problemų, sunku įsisavinti Bendrojo ugdymo programas, kai jis dėl ligos mokslo metais yra praleidęs daugiau nei 1/3 pamokų ir neturi galimybių mokytis ligos metu.

Nepalankūs aplinkos veiksniai

Mokiniui, patiriančiam mokymosi sunkumų dėl nepalankių aplinkos veiksnių, sunku įsisavinti Bendrojo ugdymo programas, nes jis nuolat praleidžia pamokas ir/ar neatlieka namų darbų dėl skurdžios šeimos padėties (tėvai (globėjai, rūpintojai) bedarbiai ir/ar benamiai, per mažos gyvenamosios patalpos, nėra kur ruošti pamokų) ir/ar šeima priskirta rizikos grupei. Nepalankūs aplinkos veiksniai – aplinkos sąlygos arba aplinkybės, didinančios nepageidaujamas pasekmes tolygiai vaiko raidai. Jie turi didelę įtaką vaiko emocinei, socialinei, pažintinei raidai, kuriai sutrikus kyla mokymosi sunkumai. Mokykla ir mokytojai yra vaiko aplinkos dalis, kuri gali kompensuoti nepalankius aplinkos veiksnius. Jei mokykloje bus patenkinta bent dalis šeimoje nepatenkintų mokinių psichosocialinės ir pažintinės raidos poreikių, mokinio asmenybės raida gali būti sėkmingesnė. Normaliai vaiko raidai užtikrinti būtinas sąlygų ugdymui(si) sudarymas, suaugusiųjų rūpestis, parama ir pagalba.

Emocinės krizės

Mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, grupei priskiriami ir mokiniai patiriantys emocinę krizę. Šie sunkumai atsiranda vaikui netekus tėvų, dėl tėvų skyrų, dėl artimo žmogaus netekties, dėl šeimos narių ligos (mirtinos, ilgalaikės), dėl patirtos traumos ir/ar prievartos, tapus traumuojančio įvykio liudytoju, neįveikus mokyklinės adaptacijos ar gyvenimo naujoje šeimoje problemų ar patyrus stichinę nelaimę. Susidariusios aplinkybės gali apriboti asmens galimybes realizuoti savo gebėjimus įsisavinant mokymosi programas.

Emocinės krizės laikotarpiu vaikai gali būti linkę neišsakyti savo patiriamų problemų ar tiesiog negebėti to padaryti, nes tokia patirtis jiems dažniausiai yra nauja ir jie dar neturi strategijų, kaip tvarkytis esamoje situacijoje, kaip padėti sau ar kur kreiptis pagalbos. Atpažįstant tokius mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius ir pagalbos reikmes, pedagogams svarbiausia yra pastebėti vaiko elgesio pokyčius:

- mąstymo pokyčius (negalėjimą sutelkti dėmesio, sutrikusią orientaciją laike ir aplinkoje, sunkumus analizuojant ir suprantant informaciją, galvojant, prisimenant ir pan.),
- emocinius pokyčius (atsiradusį nerimą, nuotaikos svyravimus, nevilties, bejėgiškumo jausmus, apatiją ir kt.),
- elgesio pokyčius (dienotvarkės, miego ir apetito sutrikimus, staigius neigiamų emocijų protrūkius, atsiradusį asocialų elgesį, priklausomybes, mokymosi sunkumus).

Nerealizuoti ypatingi gabumai

Nerealizuoti ypatingi gabumai konstatuojami, kai vaiko pasiekimai neatitinka jo intelektinių gebėjimų, kurie yra didesni nei bendraamžių (IQ 130 ar didesnis), dėl individualių (asmenybės) ir aplinkos veiksnių (šeimoms, mokyklos, bendraamžių ir t. t.). Gabumų nerealizavimas – tai neatitikimas tarp mokinio galimybių ir pasiekimų. Daugelis gabių mokinių turi įgūdžių ir gebėjimų gana lengvai prisitaikyti prie juos supančios edukacinės ir socialinės aplinkos, tačiau dalis gali pademonstruoti įvairių emocinių, elgesio ar prisitaikymo problemų ir jų gebėjimai dėl to gali būti nepastebėti. Išskirtiniai gebėjimai taip pat gali būti nepastebėti dėl mokinio fizinės, intelektinės ar mokymosi negalios, nepalankių aplinkos veiksnių (I. Grauslienė ir kt).

Žemi mokymosi pasiekimai yra pagrindinis veiksnys, trukdantis atpažinti gabumus. Atpažinimą apsunkina ir tai, kad šie mokiniai dažnai slepia savo gabumus tiek specialiai, tiek dėl nuo jų nepriklausančių veiksnių, tokių kaip specifiniai mokymosi sutrikimai ar nuobodulys dėl netinkamų užduočių. Dažnai mokiniai neatpažįstami kaip gabūs kultūrinių mažumų ir žemo ekonominio statuso grupėse. Kai gebėjimų nerealizuojantys gabūs mokiniai atpažįstami, gali pasiekti pakankamų mokymosi rezultatų.

DALYVAVIMO UGDYMO PROCESU G A L I M Y B Ė S, S U N K U M A I IR INDIVIDUALŪS UGDYMO POREIKIAI

Besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje aplinkoje

Ankstyvas vaikų kalbos raidos sunkumų identifikavimas bei jų poreikius atitinkantis kalbos ugdymas padeda sumažinti psichologinį diskomfortą ir gali būti viena svarbiausių mokymosi sunkumų prevencijos priemonių. Šiems mokiniams svarbiausia sudaryti sąlygas individualius poreikius ir galias atitinkančios komunikavimo kompetencijos plėtotei, kad daugiakalbystė taptų ištekliu, darančiu teigiamą įtaką vaiko kalbos raidai ir natūraliai plėtojančiu jo pasaulio sampratą. Dvikalbystės ir daugiakalbystės atvejais ugdymosi sėkmės tikimybė didėja, kai mokant kitų kalbų išlaikoma ir aktyviai plėtojama vaiko pirmoji kalba, puoselėjamos kultūrinės ir vertybinės tradicijos.

Daugiakalbių vaikų dalyvavimo ugdymo procese sunkumai daugiausiai susiję su nepakankamu valstybinės kalbos mokėjimo lygiu, nepakankamai tiksliai specialiuoju ugdymosi poreikių atpažinimu, įvertinimu, nepakankamu mokytojų ir specialistų pasirengimu teikti mokomąją paramą (angl. scaffolding) ir dirbti komandose (coteaching), nepakankamai veiksminga švietimo įstaigų Vaiko gerovės komisijų veikla, rengiant individualius ugdymo pagalbos planus.

Tikslus kalbos ir kalbėjimo sutrikimų bei sunkumų diferencijavimas svarbus numatant komunikavimo kompetencijos ugdymo strategijas, mokymosi paramos ir pagalbos mokiniui būdus, kryptingai parenkant poreikius atitinkančias ugdymo priemones.

Sulėtėjusi raida

Mokinių gebėjimai gali būti labai individualūs ir skirtingi, priklausomai nuo to, kuriose ir keliose raidos srityse ir kaip stipriai raida yra sulėtėjusi. Dažnai mokinių gebėjimai atitinka keleriais metais jaunesnių vaikų gebėjimų lygį. Mokiniai gali trumpam sukaupti dėmesį ties juos dominančia veikla, linkę rinktis žaidybinę veiklą. Gali įvardinti pagrindines savo emocijas (esu linksmas, piktas, liūdnas, bijau). Gali suprasti konkrečias vienos dalies instrukcijas, pavieniais žodžiais ar trumpais sakiniais nusakyti savo patirtį, įvardinti artimiausios aplinkos daiktus. Naudodamiesi veikimo pavyzdžiu, gali bandyti atlikti nesudėtingas užduotis. Vyrauja išorinė motyvacija.

Šiems mokiniams gali lėčiau formuotis komunikavimo, pažinimo, socialinė ir emocinė kompetencijos. Mokiniui sunku sukaupti ir išlaikyti dėmesį atliekant mokyklinės užduotis, suprasti kitų kalbą ir pačiam žodžiu reikšti mintis, palaikyti pozityvius santykius su bendraamžiais ir suaugusiais, savarankiškai dalyvauti ugdymo veikloje. Gali būti sunku suvokti logines veiksmų sekas, nustatyti priežasties-pasekmės ryšius, teisingai vartoti laiko sąvokas, nusakyti daikto padėtį erdvėje kito daikto atžvilgiu. Nepakankamai susiformavę apibendrinančios sąvokos. Nepakankami kalbos garsų analizės ir sintezės gebėjimai, fonologinės sekos suvokimas, reikalingi sėkmingam skaitymo ir rašymo įgūdžių formavimuisi. Neišlavėjusi akies-rankos koordinacija. Vietoje mokyklinių užduočių mokinys linkęs rinktis žaidybinę veiklą. Dėl vaiko raidos neatitikimo amžiui ir per sudėtingos mokymosi veiklos, dažniau stebimas nuovargis, irzlumas ar netinkamas elgesys. Gali pradėti formuotis neadekvatus (dažniau – per žemas) savęs vertinimas. Aukštesnėse klasėse, priklausomai nuo sulėtėjusios raidos ypatybių ir teikiamos pagalbos efektyvumo, mokymosi sunkumai gali išnykti arba pereiti į mokymosi, elgesio ar kitus sutrikimus.

Sveikatos problemos

Dalyvavimo ugdymosi procese sunkumai gali būti laikini, priklauso nuo sveikatos būklės, pajėgumo įsitraukti į ugdymosi procesus, susiję su galimybių mokytis ligos metu neturėjimu, o asmens specialieji ugdymosi poreikiai tenkinami suteikiant atitinkamą psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir/ar specialiąją pagalbą.

Nepalankūs aplinkos veiksniai

Gebėjimai ir sunkumai – individualūs, nes labiau priklauso nuo nepalankių aplinkos veiksnių pasireiškimo laiko ir stiprumo, nei nuo įgimtų mokinio gebėjimų. Pirmaisiais mokymosi metais (pradinis ugdymas) mokinio galimybės dalyvauti ugdymo procese panašios į mokinių, patiriančių mokymosi sunkumų dėl sulėtėjusios raidos, galimybes. Sušvelninus ar pašalinus nepalankių aplinkos veiksnių įtaką, mokiniui neliktų kliūčių dalyvauti ugdymo procese.

Nepatenkinus psichosocialinės raidos poreikių (neužtikrinus saugumo, socialinio palaikymo, paskatinimo, neatliepus prieraišumo, meilės, pripažinimo ir kt. poreikių) sulėtėja pažintinė vaiko raida (pvz. mąstymas, suvokimas, kalba, atmintis ir kt.), formuojasi mokymosi sunkumai, nesusiformuoja ar sumažėja mokymosi motyvacija.

Emocinės krizės

Emocinė krizė gali apriboti asmens galimybes realizuoti savo gebėjimus įsisavinant mokymosi programas. Sunkumai – laikini, todėl asmens specialieji ugdymosi poreikiai gali būti išsprendžiami laiku suteikiant atitinkamą psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą. Laiku nesuteikta emocinė parama, ilgesnį laiką užsitęsęs, stipresnis nerimas gali ne tik išvarginti emociškai, bet ir pasireikšti fiziniais simptomais, trukdyti kasdieniam gyvenimui ir ugdymuisi.

Nerealizuoti ypatingi gabumai

Specialiųjų ugdymosi poreikių dėl nerealizuotų ypatingų gabumų turintis mokinys turi galimybę įgyti bendrosiose programose numatytas kompetencijas. Labai svarbu yra kuo anksčiau pastebėti ir atpažinti ypatingus, nerealizuotus mokinio gabumus ir pašalinti vidinius ir išorinius barjerus, trukdančius realizuoti turimą potencialą.

Mokymosi sunkumai dėl ypatingų gabumų nerealizavimo atsiranda dėl įvairių priežasčių, įtakojančių mokinio mokymosi sunkumų raišką. Gabumų nerealizavimo priežastys: **individualūs veiksniai**: *nuobodulys* (jei mokymo programa nėra pakankamai sudėtinga ir įdomi, jei jiems pateikiamos užduotys yra pernelyg paprastos ar joms atlikti skiriama per daug laiko); *atakklumo stoka ir žemas savo akademinių gebėjimų vertinimas* (atlikdami nesudėtingas, lengvai įveikiamas užduotis, neįpranta ilgesniam laikui sutelkti dėmesio, dėl greito mąstymo gali neįsisąmoninti procesų, kuriuos taiko mokydami, susidūrę su iššūkiu ima nebepasitikėti savo galimybėmis, gali greitai mesti pradėtą darbą, jei tik iškyla sunkumų, gali skirti užduočiai mažai pastangų arba net nebandyti jos atlikti); *disfunkcinis perfekcionizmas* (siekis viską atlikti tobulai ilgai ima kelti didžiulę vidinę įtampą, kadangi jie bijo padaryti bet kokią klaidą); *vyraujantis vaizdinis ir erdvinis (holistinis) mokymosi stilius* (mokiniai mąsto abstrakčiai, holistiškai, „vaizdais“. Jiems svarbu pamatyti „didesnį paveikslą“,

visumą. Tačiau gali būti sunku mokytis nuosekliau būdu ir paversti vaizdus žodžiais klasėse, kuriose dažniausiai naudojamas girdimasis ir nuoseklus mokymosi stilius. Mokiniai gali greitai nusivilti ir atsitraukti, o tai gali sukelti žemą savo gebėjimų vertinimą, lemti menkesnius pasiekimus ir prieštaraujantį elgesį); *priverstinio pasirinkimo dilema* (mokinys turi pasirinkti tarp buvimo gabiu ir buvimo priimtu bendraamžiu); *dvejopai išskirtiniai mokiniai* (gabūs mokiniai, kurie taip pat turi sensorinių (regos, klausos), fizinių (judesio ir padėties), autizmo spektro, elgesio ir (ar) emocijų, aktyvumo ir (ar) dėmesio, mokymosi ar kitų sutrikimų, silpninančių jų atliktą ir slepiančių aukštą potencialą). **Aplinkos veiksniai:** *mokytojų ir tėvų lūkesčiai* (tiek pernelyg aukšti, tiek pernelyg žemi); *kultūriniai skirtumai* (viena kultūra vertina bendradarbiavimą, nepriklausomybę, iniciatyvumą, problemų sprendimo gebėjimus ir lyderystę, kitos – nuolankumą ir konformizmą, dar kitos pabrėžia individualizmą); *dvikalbystė ir daugiakalbystė* (yra mokinių, kurių išskirtiniai gebėjimai neatsiskleidžia tik todėl, kad jie yra ugdomi ne savo gimtąja kalba); *skurdas ir žemas socioekonominis statusas* (skurdas gerokai apriboja galimybes pasiekti reikiamus išteklius - finansinius, emocinius, intelektualinius ir fizinius).

Nors šie veiksniai pristatomi atskirai, dažnai veikia kartu. Jų skirstymas į individualius ir aplinkos yra labai sąlyginis, kadangi individualiems veiksniams didelę įtaką daro mokinį supanti aplinka, iš kitos pusės, pats mokinys, jo elgesys gali veikti aplinką.

KOMPETENCIJŲ ĮGIJIMO STRATEGIJOS IR UGDYMOSI REKOMENDACIJOS

Bendros rekomendacijos

Ugdymo organizavimas ir ugdymo turinio pritaikymas, vadovaujantis įtraukiojo ugdymo principais:

- ✓ mokymo(-si) tikslai orientuoti į individualių mokinio galių realizavimą;
- ✓ ugdymo turinio pritaikomas orientuojantis į mokymo(-si) paramą ir švietimo pagalbos teikimą, įveikiant mokymosi kliūtis;
- ✓ naujai pateikiama informacija siejama su turimomis žiniomis ir individualia mokinio praktine patirtimi;
- ✓ mokymosi(-si) metodai, būdai ir priemonės parenkami atsižvelgiant į mokymosi stilių įvairovę, individualią mokinio pažintinę raidą ir ugdymosi poreikius, įprastinius ugdymosi metodus ir būdus derinant su alternatyviais.

Ugdymo plano pritaikymas parengiant Individualų ugdymo planą, kurio sudėtinė dalis yra pagalbos mokiniui planas, jame numatant BP turinio pritaikymo tikslus, pagalba ir paslaugas ugdymo procese, kitų specialistų teikiamas pagalba, didinančias ugdymo veiksmingumą, pasiekimų ir pažangos vertinimo strategijas ir kt.

Ugdymosi poreikių tenkinimas grindžiamas šiais principais:

- ✓ orientacijos į mokinį ir jo gerovę – sprendimai priimami siekiant užtikrinti geriausius mokinio interesus ir tinkamą pagalbą, nulemtą konkrečių poreikių, o ne mokinio poreikiai priderinti prie turimų paslaugų;
- ✓ universalumo – bet kuris specialistas, dirbantis su mokiniu, tėvais (globėjais, rūpintojais) pastebi tam tikrus nerimą keliančius veiksnius/požymius;
- ✓ subsidiarumo – pagalba pirmiausia teikiama ten, kur yra mokinys, kiekvienas su mokiniu dirbantis specialistas stengiasi mokiniui padėti pagal savo kompetenciją;
- ✓ pasidalintos atsakomybės – visi su mokiniu ir jo šeima dirbantys specialistai turi bendrą atsakomybę už laiką, tinkamą bei kokybišką pagalbą, teikiamą mokiniams ir jų šeimoms;
- ✓ komandinio darbo – dauguma mokinių patiriamų problemų yra kompleksinės, todėl ir teikiama pagalba apima įvairias pagalbos rūšis, skirtingų sričių paslaugas ir galimybes;
- ✓ pagalbos savalaikiškumo – mokinys turi gauti laiką ir tinkamą pagalbą;
- ✓ pagalbos pagrįstumo – priimami sprendimai pagrįsti įrodymais, besiremiančiais mokinio ugdymosi poreikių įvertinimu, kuris yra ne vienkartinis, o nuolatinis, nuolat peržiūrimas procesas.

Šios grupės mokiniai dažniausiai ugdomi pagal Bendrąsias ugdymo programas, teikiant jiems švietimo pagalbą, kurios poreikį įvertina ir rekomenduoja pedagoginė psichologinė tarnyba. Jei pedagoginėje psichologinėje tarnyboje įvertinti mokymosi sunkumai pasireiškia kartu su negalėmis ar sutrikimais, Bendrosios ugdymo programos gali būti pritaikomos arba individualizuojamos.

Besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje aplinkoje

Ugdymo turinio ir metodų pritaikymas:

- ✓ mažinant/ribojant pateikiamos kalbinės informacijos apimtis,
 - ✓ ugdant *pažinimo, socialinę emociją ir sveikos gyvensenos, kultūrinę ir kūrybinę kompetencijas*, kuo daugiau informacijos pateikiant vizualiniais ir kinesteziniais būdais, naudojant daug įvairių vaizdinių priemonių, darant pauzes pateikiant naują kalbinę informaciją, kad mokinys(ė) turėtų laiko informacijai suprasti, raštu pateiktas užduotis perskaitant ar įgarsinant ir pan.
- ugdant *komunikavimo* kompetenciją:

- ✓ intensyviai plėtojant mokinio naujai mokomos kalbos supratimą (pasyvų žodyną), leksiką (aktyvų žodyną), kalbos gramatinės sandaros supratimą, lavinant kalbėjimo ir tekstų kūrimo kalbinius gebėjimus;
 - ✓ derinat mokytojo teikiamą mokomąją paramą (angl. scaffolding) su kitų specialistų ar mokytojų (coteaching);
 - ✓ iki prieinamumo trumpinant anžiaus normai skirtos apimties tekstų skaitymo, analizavimo ir suvokimo užduotis;
 - ✓ mažinant teksto kūrimo užduočių apimtį;
 - ✓ klausymo gebėjimų ir teksto analizės įgūdžių ugdymui naudojant informacines technologijas;
 - ✓ viešo kalbėjimo užduotis atliekant mokiniui įprastoje, psichologinės įtampos nekeliančioje aplinkoje;
 - ✓ skiriant daugiau laiko kalbinėms užduotims atlikti.
- ✓ Mokyti ir skatinti klausti, jei nesupranta nurodymų, paaiškinimų, instrukcijų.

Sulėtėjusi raida

- ✓ Kelti trumpalaikius ir konkrečius ugdymo tikslus, pritaikyti mokomąją medžiagą, mokymo metodus ir būdus prie mokinio galimybių.
- ✓ Užtikrinti ugdymo nuoseklumą ir tęstinumą, remtis mokinio individualia pažanga ir orientuotis į jo gabumus ir stiprybes.
- ✓ Kurti palaikantį, padrąsinantį santykį su mokiniu.
- ✓ Pastebėti mokinio gebėjimus ir jais remtis ugdymo procese.
- ✓ Parinkti tinkamą darbo vietą klasėje (kiek įmanoma apriboti pašalinius dirgiklius aplinkoje, ant suolo palikti tik pamokai reikalingas priemones).
- ✓ Supažindinti ir skatinti laikytis elgesio klasėje taisyklių.
- ✓ Rasti dermę tarp mokymosi, kaip žaidimo ir mokymosi, kaip pareigos, mokymosi procesą pajvairinti žaidybiniais elementais, kaitalioji daugiau pastangų reikalaujančią mokomąją veiklą su tikslingai parinktu žaidimu.
- ✓ Lavinti dėmesį (spalvinimas, taškų sujungimas, mozaikos). Kartu lavėja smulkioji motorika, akies-rankos koordinacija.
- ✓ Sudėtingesnes užduotis, instrukcijas skaidyti dalimis. Atliktą darbo dalį įvertinti ir toliau skirti kitą darbo dalį. Taip būtų galima išvengti darbo viduryje atsirandančių klaidų, kurios trukdytų teisingai atlikti visą užduotį, o mokinys jaustųsi labiau motyvuotas atlikti keletą mažesnių užduočių, nei vieną didelę ir sudėtingą.
- ✓ Renkantis vaizdinę medžiagą, pirmenybę teikti realiams daiktams, mokomiesiems filmams, vėliau – paveikslėliams, schemoms.

- ✓ Daugiau laiko skirti paruošiamosioms rašymo, skaitymo, skaičiavimo užduotims.
- ✓ Mokyti teisingai/tinkamai laikyti rašymo priemonę, žirkles, kitus mokymo procese naudojamus įrankius.
- ✓ Lavinti garsinės analizės ir sintezės įgūdžius (sakinys-žodis-skiemuo-garsas, garsas-skiemuo-žodis-sakinys).
- ✓ Turtinti aktyvųjų ir pasyvųjų žodyną (žodžiai, reiškiantys daiktą, veiksmą, ypatybę, apibendrinantys žodžiai ir kt.).
- ✓ Skatinti stebėti ir analizuoti artimiausią aplinką, nustatyti priežasties-pasekmės ryšius.
- ✓ Formuoti erdvės ir laiko vaizdinius.

Sveikatos problemos

- ✓ Organizuoti ugdymą užtikrinant prieinamumą ir galimybę šalinti akademinį atsilikimą.
- ✓ Pritaikyti ugdymo turinį, metodus ir priemones, remiantis individualiais vaiko pajėgumais.
- ✓ Glaudžiai bendradarbiauti su mokinio tėvais, laikytis gydytojų rekomendacijų.

Nepalankūs aplinkos veiksniai

Mokymosi sunkumus, kylančius dėl nepalankių aplinkos veiksnių, galėtų padėti įveikti laiku taikomos veiksmingos pagalbos priemonės ir nuolatinis jų poveikio analizavimas.

Ugdymo procese:

- ✓ planuoti ir prireikus koreguoti ugdymo turinį, pasitelkiant švietimo pagalbos specialistus ir atsižvelgiant į vaiko ugdymosi pagalbos poreikius;
- ✓ išnaudoti visas ugdymo plano galimybes (pamokas, konsultacijas, dalyko papildomas pamokas, klasę dalinti į mažesnes grupes);
- ✓ reguliariai teikti mokiniui grįžtamąjį ryšį apie jo mokymąsi ir elgesį;
- ✓ stiprinti motyvaciją;
- ✓ įtraukti tėvus (globėjus, rūpintojus) į pagalbos vaikui teikimą;

Pasireiškus kitiems sunkumams mokytojas gali:

- ✓ pašalinti šalutinę, nereikšmingą informaciją, paliekant tik pagrindinę, svarbiausią mokymosi medžiagą;
- ✓ didesnės apimties mokymo turinį suskaidyti į mažesnes dalis; kiekvienos dalies pabaigoje pateikti klausimus, užduotis, kad mokinys sutelktų dėmesį į užduoties esmę;

- ✓ ilgesnes instrukcijas suskaidyti į keletą pakopų ir pateikti jas mokiniui prieš kiekvieną užduoties dalį;
- ✓ atliekant užduotis, atlikti tarpinius vertinimus ir pastebėjimus;
- ✓ taikyti padaršinius, pagyrimus, apdovanojimus;
- ✓ socialinių įgūdžių ugdymui taikyti situacinius žaidimus, nagrinėjančius ir imituojančius įvairias socialines situacijas ir bendravimo būdus.

Nepalankūs aplinkos veiksniai gali būti sulėtėjęs vaiko raidos priežastimi. Rekomendacijas dėl pradinio ugdymo koncentro mokinių, patiriančių mokymosi sunkumų dėl sulėtėjęs raidos ugdymo, žiūrėti „Mokymosi sunkumų dėl sulėtėjęs raidos“ dalyje.

Emocinės krizės

Pedagogų emocinės paramos ir pagalbos vaikui strategijos:

- ✓ Kalbėdamiesi būkite nuoširdūs, primygtinai nieko nereikalaukite, aktyviai išklauskite.
- ✓ Leiskite vaikui pasakoti laisvai, ne tai kas jus domina, o tai ką jis pats nori pasakyti.
- ✓ Pasistenkite atsakyti į visus vaiko klausimus, o jei atsakymų nežinote, pripažinkite tai ir įsipareigokite padėti rasti atsakymus.
- ✓ Neapgaukite, nenutylėkite ir nemeluokite vaikui, norėdami jį apsaugoti, nes tai supratęs, jis pasijaus apgautas ir išduotas.
- ✓ Nuraminkite vaiką įsipareigodami būti šalia tol, kol jam reikės ir tesėkite šį pažadą.
- ✓ Paaiškinkite vaikui, kad jis nekaltas dėl to, kas įvyko (išskyrus atvejus, kai tai nutiko dėl tikslingo vaiko veikimo ar neveikimo).
- ✓ Pasidalinkite su vaiku savo emocijomis, kaip jaučiatės jūs.
- ✓ Informuokite vaiką, jei suprantate, kad apie krizę turėsite informuoti kitus asmenis.
- ✓ Pasidomėkite, ar vaikui teikiama reikalinga psichologinė ar kita švietimo pagalba.
- ✓ Greta emocinės paramos ir pagalbos padėkite vaikui kuo greičiau grįžti prie ankstesnės veiklos, gyvenimo būdo ir dienotvarkės.
- ✓ Jei krizės ar psichologinės traumos laikotarpiu vaikui suteikiama artimųjų, jam svarbių asmenų pagalba, parodoma empatija, atjauta ir meilė, jis sėkmingai įveikia emocinę krizę ir gali susidoroti su psichologinių traumų pasekmėmis.

Nerealizuoti ypatingi gebėjimai

- ✓ Taikyti mokymosi tyrinėjant, eksperimentuojant, atrandant ir išrandant, kuriant, bendraujant ir bendradarbiaujant strategijas.

- ✓ Ugdyti metakognityvinius mokinių gebėjimus (tinkamų mokymosi strategijų pasirinkimas, veiklos rezultatų numatymas, savireguliacijos strategijų taikymas periodiškai įsivertinant savo mokymąsi).
- ✓ Užtikrinti ugdymo nuoseklumą ir tęstinumą, remtis mokinio individualia pažanga ir orientuotis į jo gabumus ir stiprybes.
- ✓ Skatinti mokinį išsikelti sau ugdymosi tikslus ar juos kelti kartu su mokiniu. Taip mokinys jaus didesnę atsakomybę siekti užsibrėžtų tikslų.
- ✓ Suteikti galimybę rinktis užduotis, veiklas ir jų atlikimo būdus.
- ✓ Sukurti iššūkių, kurie skatintų mokinio stiprybes, spartinti ugdymą stiprybės srityje.
- ✓ Padėti mokiniui įveikti atotrūkį tarp bendrosiose programose numatytų ir mokinio turimų žinių, įgūdžių ir gebėjimų ir jų panaudojimo veikloje.
- ✓ Pateikti realių asmenybių gyvenimo pavyzdžių, diskutuoti apie skirtingas kultūras, skirtingus požiūrius į ypatingų gebėjimų raišką.
- ✓ Palaikyti mokinį ir išsakyti pasitikėjimą jo gebėjimais.
- ✓ Suteikti laiko ir galimybių mokiniui realizuoti savo gabumus, būti su gabiais bendraamžiais.
- ✓ Paskatinti konsultuotis dėl profesijos pasirinkimo.

UGDYMO SI PASIEKIMŲ VERTINIMO YPATUMAI

Mokinių mokymosi pažanga ir pasiekimai vertinami pagal mokinio individualiame ugdymo plane numatytus individualios pažangos keliamus tikslus, kurie yra suderinti su Bendrosiose programose numatytais pasiekimų lygiais, aptarus su mokiniu, jo tėvais (globėjais, rūpintojais), švietimo pagalbą teikiančiais specialistais. Mokykloje susitariama, kokiais aspektais bus pritaikomas ugdymo turinys (ko sieks ir mokysis mokinys, kaip bus mokoma(si), kokie bus mokinio mokymosi pasiekimų vertinimo ir pa(si)tikrinimo būdai, kokiomis mokymo(si) priemonėmis bus naudojamosi).

Mokymosi pasiekimų vertinimą tikslinga nukreipti ne į asmenybės, o į ugdymosi pažangos vertinimą: laiku suteikiant grįžtamąjį ryšį, parodant tobulėjimo galimybes, suteikiant reikiamą pagalbą ir skatinant pozityvų požiūrį į mokymąsi.

Labai svarbus ir vertingas yra *individualios mokinio pažangos stebėjimas*, kurio metu paaiškėja: 1) ar mokinio įgytų kompetencijų lygis optimalus ir atitinka jam keliamus tikslus ir jo individualias galias, siekius bei patirtį, 2) ar mokinys nuolat ir nuosekliai išmoksta naujų, sudėtingesnių dalykų, įgyja naujų gebėjimų, tvirtesnių vertybinių nuostatų, 3) padeda ieškoti būdų, kaip skatinti mokinio savistabą, atkaklumą, savo veiklos/mokymosi į(si)vertinimą ir

tobulinimą. Individualios mokinio pažangos vertinime dalyvauja pats mokinys, mokinio tėvai (globėjai, rūpintojai), ugdatys mokytojai ir švietimo pagalbos specialistai.

Pradinio ugdymo pakopoje taikomas ideografinis vertinimo metodas, o pagrindiniame ir viduriniame ugdyme mokinio pasiekimai vertinami pažymiais. Sulėtėjusios raidos atveju, esant poreikiui, svarstyti galimybę pakartoti ir įtvirtinti praeitos klasės kursą.

BENDRADARBIAVIMAS

Pagrindinė mokytojo užduotis, bendraujant su tėvais - imtis iniciatyvos padedant jiems suprasti, nuo ko priklauso mokinio mokymosi sėkmė. Pagrindinė mokytojo užduotis, bendraujant su kitais mokytojais ir specialistais - suderinti keliamus tikslus, specialistų teikiamos pagalbos būdus ir formas. Labai svarbu su pačiu mokiniu aptarti jo ugdymosi perspektyvą, išsikelti tikslus, numatyti, kaip jų bus siekiama. Bendradarbiavimas tarp mokytojo, specialistų, kitų mokytojų, mokinio ir jo tėvų tampa rezultatyviu, kai bendraujant visiems drauge suprantami visų lūkesčiai, įvertinami ir tenkinami ugdymosi poreikiai, susitariama dėl vieningų reikalavimų ir laukiamų rezultatų.

Kuo anksčiau nustatomi mokymosi sunkumai ir pradeda spręsti iškilusi problema, tuo labiau tikėtina mokinio sėkmė ir mažesni neigiami padariniai jo raidai ir pasiekimams. Pirminį mokinio mokymosi sunkumų įvertinimą atlieka mokyklos vaiko gerovės komisija. Jeigu vaiko gerovės komisija nusprendžia, kad mokiniui reikalinga psichologo, socialinio pedagogo, logopedo pagalba, ji gali būti teikiama mokyklos vaiko gerovės komisijos sprendimu. Jeigu mokiniui reikalingi Bendrųjų ugdymo programų keitimai, specialiojo pedagogo, mokytojo padėjėjo pagalba ar mokinys turi dokumentais patvirtintų negalių ar sutrikimų, mokyklos vaiko gerovės komisija kreipiasi į pedagoginę psichologinę tarnybą dėl specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymo ir švietimo pagalbos teikimo. Ankstyvasis ugdymosi poreikių atpažinimas bei jų tenkinimas gali užtikrinti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymosi veiksmingumą, iškritimo iš mokyklos ir kitų su mokymosi sunkumais susijusių problemų prevenciją.

Naudingos nuorodos:

1. <https://smsm.lrv.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-pradinis-ugdymas/ugdymo-planai>
2. <https://www.mokykla2030.lt/kompetenciju-ir-vaiko-raidos-aprasai/>
3. www.gabiuvaikuakademija.lt – Gabių vaikų akademija
4. www.nmakademija.lt – Nacionalinė moksleivių akademija
5. www.gvu.lt – gabių vaikų ugdymo portalas

Literatūra:

1. LR Švietimo Įstatymo Nr. I-1489 68 straipsnio pakeitimo įstatymas
2. LR Vyriausybės programa, patvirtinta LR Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72, XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“
3. Bendrųjų programų atnaujinimo gairės, patvirtintos LR švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. lapkričio 18 d. įsakymu Nr. V-1317 „Dėl Bendrųjų programų atnaujinimo gairių patvirtinimo“.
4. Buzaitytė-Kašalynienė, J., Gasparavičiūtė, D. D., Gudžinskienė, V., Radvilė, A. (2018). *Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimo kriterijai ir rekomendacijos dėl individualios pagalbos mokiniams, turintiems ugdymosi poreikių dėl nepalankių aplinkos veiksnių*. Kaunas. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/8350> [žiūrėta 2022-02-21]
5. Grauslienė, I., Labanienė, K., Lazdauskas, T. Gabūs ir talentingi vaikai: samprata, ypatumai ir atpažinimas. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/13551> [žiūrėta 2022-02-18]
6. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317.